

DESPRE „METEREAQUE TURBA GETAQUE“

ION NANIA

În cei nouă ani de exil pe care poetul Ovidiu i-a petrecut la Tomis (8-17 d.Characteristice.), scriindu-și ultimele sale opere: *Tristia*, *Pontica* și *Ibis*, ne-a lăsat numeroase știri valoroase despre Dobrogea și locuitorii ei¹. În cele ce urmează vom vorbi despre una singură, puțin discutată până în prezent și, după părerea noastră, eronat interpretată: „lazyges et Colchi, Metereaque turba Getaque Danubii mediis vix prohibentur aquis“,² pe care noi o traducem astfel: „lazierii și colhii, gloata meteră și geții/ Cu greu sunt oprîți de apele Dunării“.

Dacă iazierii, colhii și geții ne sunt popoare bine cunoscute din operele multor scriitori antici, în schimb „Metereaque turba“ este o știre unică, pe care o considerăm greșit interpretată de cei care au luat-o în discuție. Majoritatea istoricilor și chiar unii lingviști îi consideră pe meteri un neam scitic,³ iar Pârvan, combătând falsele interpretări ale lui Müllenhoff, pare să-i dea dreptate acestuia când le atribuie o origine caucaziană⁴.

Este indiscutabil faptul că Ovidiu a cunoscut bine populațiile care locuiau în vremea aceea în Dobrogea și în ținuturile învecinate și credem că nu întâmplător separă net „lasyges et Colchi“ și asociază „Metereaque turba Getaeque“. Această izolare a iazierilor și colhilor de gloata meteră și geți, lasă să se înțeleagă că gloata meteră era de origine getică, poate chiar un trib getic din apropierea Dunării, a Dobrogei. Poziția intermediară a substantivului „turba“ (mulțime agitată, zgomotoasă; gloată) este un indiciu de asociere între cele două popoare. Un alt indiciu este identitatea conjuncției „que“ care în

¹ R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, Académie Roumaine. Connaissance de la terre et de la pensée roumaines. IV, 1938, pp. 35-454; Constantin Scorpan, *Ovidiu avea dreptate*, „Magazin istoric“, nr.8(41), august 1970, pp. 65-69; Eugen Panighianț, *Poetul la asediul cetății Aegyssus?*, „Magazin istoric“, nr. 4(85), aprilie 1974, pp. 66-67.

² *Tristele*, II, 191-192. Varianta „lasyges“ se găsește în manuscrisele din secolul al XIII-lea; alte manuscrise mai vechi vorbesc despre „cizigi“, dar nu aceste aspecte ne interesează în discuția de față.

³ Vezi și: Ioan Nădejde, Amelia Nădejde-Gesticone, *Dicționar latin-român*, ediția a VI-a, Editura „Viața Românească“, Iași, 1928, p. 407: „meterea turba, f. Ov. Un popor scit de pe marginile Dunării“.

⁴ Vasile Pârvan, *Getica - O protoistorie a Daciei*, Cultura Națională, București, 1926, pp. 98-99.

limba latină asociază două entități,⁵ creează o identitate și nicidecum nu izolează total așa cum se întâmplă în cazul „Iazyges et Colchi“. Poetul nu spune „Metereaue turba et Getae“ și nici „et turba Meterea et Getae“, întrucât conjuncția „et“ are în vers înțelesul de „și încă“, „pe lângă“, diferențiind mai mult, ceea ce se întâmplă la iazigi și colhi, dar nu și între meteri și geți.

Asocierea dintre gloata meteră și geți făcută de Ovidiu și ipoteza noastră, că meterii erau geți din nordul Dunării, este întărită și de câteva observații de ordin lingvistic și toponimic.

Nici un dicționar al limbii române nu citează substantivul, ieșit azi din grai, „metereu“, folosit până pe la jumătatea secolului al XX-lea în zona istorică Vlașca, întrebuințat uneori și ca adjectiv, însemnând „om fără căpătâi, mărginit la minte, care umblă de colo-colo fără rost“: „Metereu fudul, n-are glojdar în pățul“ (Mozăceni, Neagrași - județul Argeș),⁶ sau: „Umblă metereu și n-are mălai în hambar“ (Bârlogu, Teiu - județul Argeș)⁷. Nu greșim, credem, dacă atribuim cuvântului metereu o origine străveche, băștinașă. În cazul acesta „Metereaue turba“ ar putea fi o gloată getică, care trecea Dunărea pe vremea lui Ovidiu, ajungând până la Tomis.

Un alt argument în susținerea noastră ar fi cel de ordin toponimic. Din nefericire, toponimia noastră a fost și rămâne insuficient cercetată, cu tot imperativul ce se impune în acest domeniu; secolul al XX-lea a adus o dispariție masivă a toponimelor, mai ales în zonele de câmpie ale țării⁸. Dicționarele nu citează în problema abordată decât „Metericul, fost pichet de graniță în plaiul Cloșani“,⁹ fără a aminti și culmea cu același nume ce se găsește în nord-vestul județului Gorj, de la care și-a luat numele pichetul respectiv; am mai aminti apoi Metești, sat în județul Buzău și Meteul, toponim în Oltenia,¹⁰ care par să prezinte aceeași rădăcină cu toponimul Metericul și cu subst. metereu. Foarte important este faptul că și alte toponime necunoscute specialiștilor și dispărute după 1962, amintesc de vechii locuitori meteri. La nord de comuna Albota, județul Argeș, de-a lungul vâlceleii Bucurelul, se găsește dealul Bucurelul Meterilor¹¹. Dacă Bucur este neîndoielnic de origine

⁵ Ex.: „hominesque deosque“ = și pe oameni și pe zei.

⁶ Cercetări efectuate în perioada 1956-1962.

⁷ Proverbul ne este cunoscut din copilărie de la bunica, mama tatei. La 7 februarie 1976 prof. Irina Onașcu ne-a informat că acest cuvânt era folosit și în nordul județului Argeș, în comuna Vulturești, sub forma „meteļu“, cu „l“ în loc de „r“.

⁸ O amplă dispariție a acestor toponime a avut loc ca urmare a reformei agrare din 1921, pentru ca după colectivizarea comunistă din 1962 să dispară din conștiința țăranilor, să cadă cu totul în uitare.

⁹ George Ioan Lahovari, C.I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României*, vol. IV, București, 1901, p. 320.

¹⁰ N.A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, Editura Academiei, București, 1963, p. 45.

¹¹ Date culese de la Ion Neculă (n. 1897), 3 ianuarie 1964. Țăranul albotean, neștiutor de carte, dar un bun cunoscător al toponimiei locale, ne-a mărturisit că foarte puțini locuitori, și aceștia numai dintre bătrânii satului, mai cunosc toponimul și că majoritatea îi spun simplu, Bucurelul; denumirea simplificată s-a impus încet-încet după primul război mondial.

autohtonă¹² iar în toponimul compus, de mai sus, arată că aparține Meterilor, este indiscutabil faptul că meterii au fost niște locuitori, sau proprietari ai dealului respectiv,¹³ ceea ce nu exclude niște localnici de obârșie dacică prin numele lor. Afirmția poate fi consolidată prin prezența urmelor de locuire – cenușă, fragmente de chirpici și de ceramică atipică, din pastă cenușie sau cărămizie, ce ar putea fi atribuite culturii materiale getice.

Un alt toponim asemănător se afla la nord-vest de satul Teiu din Deal, județul Argeș, pe Valea Mozacului, spre pădurea Roceanca. Din 100 de locuitori în vârstă de peste 40 de ani,¹⁴ 89 foloseau denumirile „La Măguri“ și „Balta lui Șuceală“, 9 le numeau „Măgurile de la Balta Meterilor“ și 2 „Măgurile de la Balta Meterului“; 97% dintre aceștia știau că „legenda spune că acolo a fost un sat de ciobani“, iar 6 cunoșteau că, „ciobanii care locuiau acolo, în satul acela, veche vatră a Teiului din Deal, se numeau Meteri, după strămoșul lor Meteru, din care se trag șapte din familiile actuale ale satului: Diaconeștii, Minculeștii, Nedelcu, Nițuleștii, Stăneștii, Cană și Ivașcu“.

Mergând pe urmele tradiției orale și cercetând Valea Mozacului pentru a descoperi vatra legendară a satului, am rămas impresionati de descoperirile efectuate. Cele trei măguri aflate la vest de drumul ce duce de la marginea nordică a satului spre pădurea Roceanca sunt tumuli funerari, probabil dacici. Pe terasa puțin înclinată dinspre malul stâng al râului, începând de la circa 250 de metri sud de movile, mergând spre nord până aproape de pădurea Roceanca, se găsesc numeroase resturi ale unei culturi geto-dace din secolele III-I î.Cr. Am putut culege suficient material ceramic fragmentar, dar destul de tipic perioadei susamintite. Din cele patru categorii caracteristice ceramicii din a doua epocă a fierului din țara noastră – primitivă lustruită, primitivă poroasă, cenușie de tehnică superioară și grecească de import – care s-au găsit din abundență în presupusa Argedavă de la Popești pe Argeș,¹⁵ din așezarea noastră lipsește doar cea grecească de import. Ceramica acestei așezări este formată din fragmente de vase lucrate cu mâna și lucrate la roată. Din ceramica lucrată cu mâna se remarcă în special cămile și ceștile cilindrice, uneori tronconice, lucrate destul de grosolan, din pastă roșie de diferite nuanțe, conținând firișoare de nisip și uneori chiar pietricele. Sunt prezente și vasele mari cu pereți groși, strachina cu marginea evazată, vasele cu picior, foarte multe funduri de vase mici sau chiar foarte mari, mărginite cu un inel puternic reliefat. Nu lipsesc nici

¹² N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. I, partea I-a *Strămoșii înainte de romani*, București, 1936, p. 104; Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, ediția a V-a, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1946, p. 320: „numiri de origine românească: Bucur, munte lângă Orhanlia, Bucurovo, lângă Sevlievo, districtul Târnovo“; I.I. Russu, *Limba traco-dacilor*, Editura Științifică, București, 1967, p. 139, bucurie; idem, *Ilirii*, Editura Academiei, București, 1969, p. 90, nota 11, Bucur.

¹³ Tradiția orală atestă faptul că „Meteru a fost un neam de Alboteni, care și-au schimbat numele cam pe vremea lui Cuza“ (Ion Necula, 3 ianuarie 1964).

¹⁴ Cercetările au fost efectuate în toamna anului 1956.

¹⁵ Radu Vulpe, *Șantierul arheologic Popești*, „Materiale și cercetări arheologice“, III, 1957, p. 231.

ornamentele specifice acestei epoci: brăul alveolar, liniile incizate, mânușa în formă de nuiel. Descoperirile, deși numai prin cercetări de suprafață, în urma arăturilor de primăvară, ne dovedesc cu certitudine și ocupațiile locuitorilor geți din acest sat atribuit de tradiția orală „neamului Meterilor“. Câteva coarne fragmentare de *Cervus elaphus* și colții unui mistreț (2 hangere și 2 tocitori), care pot constitui veritabile trofee, ne indică nu numai practicarea vânătorii, dar și bogăția în vânat a pădurilor din zonă, atât cerbul cât și mistrețul dispărând de mult din zona respectivă, mistrețul reapărând în pădurea Roceanca în anul 1964. Mai putem aminti un fragment de coastă de mamifer mare, un colț de *Sus scrofa ferus* prelucrat (străpungător) și un străpungător de os folosit, probabil, la confecționarea cojoacelor, opincilor etc. Fusaiiolele, două găsite în așezare, la nord de „Măguri“ și una între acestea, precum și fragmentele de strecurători, confirmă tradiția că „Meteru, strămoșul celor șapte familii“ și descendenții au fost ciobani vestiți. Mai multe râșnițe plate, cioplite din piatră obișnuită, dovedesc cultivarea cerealelor. Descoperirea unui mic cosor pentru viță, o lamă de săpă și un topor, confirmă practicarea viticulturii¹⁶. Câteva bucăți de zgură metalică de fier, îngrămădite într-un morman de cenușă, dovedesc un atelier de fierărie, a obținerii metalului din minereu adus de la distanță. Nu ne surprinde că în această mare așezare getică s-au găsit mai multe piese de fier: un ciocan, două nicovale, un sfredel (?), o vergă (bară de legătură), o balama, două scoabe, un cui pentru cârlig de ușă, un piron, un cui-piron, un fragment de bară dreptunghiulară, un vârf de seceră (?), două mânere prelungiri ale unor cuțițașe, un alt mâner pentru o unealtă neidentificată și o altă piesă mică neidentificată ca funcție. Mai amintim trei gresii cu gaură pentru agățat și purtat, două din așezare, una dintre „Măguri“, iar din piesele ceramice se remarcă un fragment de vas mare cu o superbă figurină umană și două roți pentru car votiv, descoperite cam la 150 m nord de punctul „La Măguri“.

Pe malul drept al Mozacului, la nord de Vâlceaua Adâncă, care se varsă în Mozac la sud de Balta lui Șucheală, numită până la 1921 Balta Materului, se întinde pe o lungime de circa 800 de metri o altă așezare, ce pare a fi contemporană cu cea amintită mai sus, din estul râului. Aici remarcăm și prezența fragmentelor ceramice de tim Chilia, descoperite pe Valea Ciorâca, județul Olt, de Sebastian Morintz¹⁷.

Noi insistăm asupra descrierii materialelor,¹⁸ ele fiind cunoscute din

¹⁶ Ion Nania, *Contribuții cu privire la viticultura geto-dacilor*, „Museum“, Studii și comunicări de istorie și etnografie, Golești-Argeș, 1980, pp. 210-211.

¹⁷ Sebastian Morintz, *Săpăturile de la Chilia*, „Materiale și cercetări arheologice“, VII, 1961, pp. 441-447; *ibidem*, „Materiale și cercetări arheologice“, VIII, 1962, pp. 513-518.

¹⁸ Toate materialele de mai sus se află, începând cu data de 27 decembrie 1995, în colecția Muzeului Județean Argeș. Așezarea de pe stânga râului Mozacu este notată: V.M. 12, iar punctul „Măgurile Meterilor“ cu V.M.13, aceste inscripții aflându-se și pe materialele respective. Așezarea de pe terasa din dreapta Mozacului, începând de la nord de Vâlceaua Adâncă, este notată cu: V.M.11. Ultima cercetare efectuată în ziua de marți 11 aprilie 2000, împreună cu tânărul arheolog Dragoș Măndescu ne-a întristat; datorită

toate așezările geto-dace din țara noastră.

De o reală valoare pentru datarea așezării din nordul satului Teiu din Deal sunt cele câteva monete descoperite „La Măguri“ sau în imediata lor apropiere. Înainte de al doilea război mondial s-a găsit pe unul din tumuli o tetradrahmă macedoneană¹⁹ din vremea lui Filip al II-lea (359-336 î.Cr.) a cărei descriere o facem din memorie:

Av. – Capul cu cunună de lauri al lui Zeus, spre dreapta; în jur un cerc perlat.

Rv. – Cavaler cu o ramură în mâna dreaptă, în galop spre dreapta. Sub cal o făclie și o literă (?); în față o literă (?), un delfin (?). În jur un cerc perlat. Argint²⁰.

În mai 1958 ni s-a semnalat descoperirea a trei denari republicani romani²¹. Mergând la fața locului, am constatat că descoperirea a avut loc la circa 100 de metri spre vest de „Măguri“, într-un mic șanț săpat de apele ploilor printr-o locuință getică, unde am mai descoperit încă o piesă²². Cele patru monete²³ se prezintă astfel:

1. Marcus Sergius Silus

Av. – Roma. Ex S.C. (Roma. Ex senatus consulto). Capul zeiței Roma cu casca înaripată, spre dreapta; înapoia capului, x tăiat.

Rv. – M. Sergi. Silvs (Marcus Sergius Silus). În câmp, Q (quaestor). Călăreț roman cu cască și cuirasă, în galop spre stânga; în mâna stângă ridicată în sus ține de păr capul unui gal și o sabie. Pe avers o contramarcă. Ag. Diam. 18,1 x 17 mm. Denar, Babelon,²⁴ II, p. 442, n.1; Grueber,²⁵ Italia, 512. Anul 99-94 î.Cr.

2. C. Vibius Pansa

Av. – Pansa. Capul lui Apollo cu bucle bogate și cu cunună de lauri, spre dreapta; în față, un simbol monetar.

Rv. – C. Vibivs c.f. (Caius Vibius Caii filius). Pallas Athena, ținând în mâna dreaptă un sceptru, iar în mâna stângă un trofeu, în picioare într-o quadriga în galop spre dreapta.

Ag. Diam. 19,7 x 18,7 mm.

lucrărilor agricole mecanizate timp de 40 de ani au fost fărâmițate materialele arheologice, în Măgurile Meterilor au dispărut, pământul fiind total nivelat.

¹⁹ Moneta a fost descoperită de inv. Gheorghe Mincă; ne-a dăruit-o în octombrie 1956, iar noi am donat-o Muzeului Județean Argeș în 1962.

²⁰ Astfel de tetradrahme sunt bine cunoscute în țara noastră, vezi: Constantin Preda, *Monedele geto-dacilor*. Ed. Academiei, București 1973, pl. I-III, p. 485-487.

²¹ Monetele au fost descoperite de elevul Bumbac Florea.

²² Credem că monetele provin dintr-un tezaur mai mare, rupt de apele de ploaie, dar nu s-a efectuat un sondaj în locul respectiv.

²³ Monetele se păstrează în colecția Muzeului Județean Argeș, înregistrate în ianuarie 1967 la nr. 1925-1928. Nu am avut posibilitatea cântării lor.

²⁴ E. Babelon, *Description historique et chronologique des monnaies de République Romaine*, Paris, 1885.

²⁵ H.A. Grueber, *Coins of the Roman Republic in the British Museum*, Londra, 1910.

Denar, Babelon, II, p. 539, n. 2; Grueber, Roma, 2307.

Anul 87 î.Cr.

3. C. Naevius Balbus

Av. – S.C. (Senatus consulto). Capul zeiței Venus cu diademă, spre dreapta.

Rv. – C. Nae. (Balb) (Caius Naevius Balbus). Victoria într-o triga în galop spre dreapta; în câmp, sus, V.

Ag. Diam. 18,1 x 17,8 mm.

Denar dantelat, Babelon, II, p. 248, n. 6; Grueber, Roma, 2926.

Anul 81 î.Cr.

4. P. Clodius Turrinus

Av. – Capul laureat al lui Apollo, spre dreapta; înapoia capului o liră.

Rv. – P. Clodivs M.F. (Publius Clodius Marci filius). Diana Lucifera în picioare, văzută din față, privește spre dreapta și ție în fiecare mână câte o torță înaltă.

Pe avers contramarcă.

Ag. Diam. 18,5 x 18 mm.

Denar, Babelon, I, p. 356, n. 15; Grueber, Roma, 4290.

Anul 38 î.Cr.²⁶

Am prezentat succint aceste descoperiri întrucât ele arată vechimea geto-dacică a așezării, considerată de tradiția orală ca vatră legendară a satului actual. În cazul acesta nu este exclus ca onomasticul legendar Meteru să fie și el tot atât de vechi, cum tot antice le considerăm și onomasticele actuale românești Meta, Metea, Meteș, Metu și Metulescu,²⁷ a căror rădăcină este comună cu cea a numelor traco-illire Metlensi(um),²⁸ Metubarbis²⁹ și Metulum³⁰.

Având în vedere cele prezentate mai sus nu greșim, credem, dacă atribuim gloatei metere, pomenită de Ovidiu la Tomis, o origine getică, nord-dunăreană. Rămâne ca viitorul, prin cercetări mai ample, să hotărască adevărul și asupra acestei enigme a istoriei geto-dacilor.

Avem convingerea că un rol hotărâtor în dezlegarea multor necunoscute ale istoriei strămoșilor noștri și ale limbii române îl are, fără discuție, toponomastica. Amintim că râul Mozacu, pe care se află peste 100 de așezări

²⁶ În registrul Muzeului Județean Argeș moneda este trecută cu diametrul de 17,6 x 18,5, iar anul emisionii 46 î.Cr., ceea ce ne determină să credem că a fost înregistrată altă monedă, și este regretabil. Menționăm faptul că deși data înregistrării apare în ianuarie 1967 în registrul respectiv, nu cunoaștem din ce motive a fost distrus și monedele au fost reînregistrate după luna august 1967.

²⁷ N.A. Constantinescu, *op. cit.*, loc. cit.

²⁸ CIL, III, 10060: IOM et Genio loci m(unicipi) Met(tensium) Aur. Maximus (centurio) leg. II, Adriaticis. Vezi: Géza Alibödy, *Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien*, Budapesta, 1965, p. 160.

²⁹ I.I. Russu, *Ilirii*, p. 226.

³⁰ Strabon, *Geografia*, IV, 207, 10 (Traducere Felicia Vant-Ștef, vol. I, f.d., f. I).

străvechi, își găsește asemănare în numele anticului Mazaca, capitala Capadociei,³¹ iar tradiția atribuie lui Alexandru Macedon înfrângerea unui trib Mosach,³² ceea ce ne duce cu gândul la un toponim minor de pe Ialomița. Pe stânga Drâmbovnicului, în punctul cel mai sud-vestic al fostului teritoriu al satului Leșile – acum sat al comunei Teiu – se află, înconjurată de numeroase așezări străvechi, fântâna Burina, devenită după 1921 Fântâna Ilinii, după numele celei ce a primit terenul ca lot de împrumut, așa cum s-a întâmplat și cu Balta Meterilor denumită, tot după 1921, Balta lui Șuchială. Numele Burina ne amintește de o fântână din antichitate, din insula Koa, numită Burinna sau Burrina³³.

Ne oprim doar la aceste exemple din apropierea Bălții Materilor; am putea aduce ca exemplu câteva sute de toponime de pe teritoriul României, a căror origine nu poate fi decât geto-dacă. A fi socotite toate „coincidențe“, este o gândire infantilă. Cum ar proceda oare maghiarii, dacă pe teritoriul Ungariei ar găsi măcar câteva astfel de „coincidențe“?

³¹ Georgie Ioanid, *Dicționarul de nume proprii istorice, mitologie și geografice, ce se întâmpină în autorii Eleni*, Imprimeria Statului, București, 1867, p. 226.

³² Nicolae Densuseanu, *Dacia preistorică*, București, 1913, p. 724.

³³ Georgie Ioanid, *op. cit.*, p. 80.